

- cal approaches to the region's competitiveness assessment]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/items/21bf3185-b830-46dc-ac3e-7b351e6d72ab>
- Perepeliukova O. V. (2020). Metodichne zabezpechennia otsinky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Methodological support for evaluating the socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony. Seriya «Ekonomika ta pidpriemnytstvo»*, 1, 137–142. <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-1-23>
- Potapova A. H. (2021). *Ekonomichniy potentsial rehionu* [Economic potential of the region]. Lutsk: PP Iva-niuk V. P.
- Rudachenko O. O. & Yesina V. O. (2020). Metody otsinky potentsialu ekonomichnykh subiektiv u systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Methods for assessing the potential of economic entities in the country's socio-economic development system]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, 3, 118–122. <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-21>
- Shults S. L. (2023). *Produktyvna spromozhnist ekonomiky rehioniv: otsiniuvannia potentsialu ta chynnyky zro-stannia*: naukove vydannia [Productive capacity of regional economies: potential assessment and growth factors: scientific publication]. Lviv. stat.gov.ua. *Derzhstat Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. <https://stat.gov.ua/uk/explorer>
- Sukhorukov A. I. & Kharazishvili Yu. M. (2012). *Modeliuvannia ta prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy*: monohrafiia [Modeling and forecasting of socio-economic development of the regions of Ukraine: monograph]. Kyiv: NISD.
- Tulchynska S. O. & Derhaliuk M. O. (2023). Metodichni pidkhody otsiniuvannia potentsialu rehionalnykh ekonomichnykh system [Methodological approaches to the assessment of potential of regional economic systems]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 13, 22–26. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.13.22>
- Стаття надійшла до редакції / Received: 10.05.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 23.05.2026
Оприлюднено / Published: 22.06.2026

УДК 332.1:338.2

JEL: R13

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-5-238-246>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

©2026 КИЗИМ М. О., ТУР О. В., БЕЛІКОВА Н. В.

УДК 332.1:338.2

JEL: R13

Кизим М. О., Тур О. В., Белікова Н. В. Теоретичні аспекти smart-спеціалізації регіонального розвитку

Статтю присвячено узагальненню теоретичних підходів до smart-спеціалізації регіонального розвитку. Проаналізовано головні етапи побудови регіональних стратегій з урахуванням вимог smart-спеціалізації. Обґрунтовано необхідність врахування сучасних національних і світових тенденцій при розробці певної концепції регіонального розвитку. Визначено, що в сучасних умовах виокремлення пріоритетних видів економічної діяльності в регіонах є важливим завданням з огляду на потребу формування точок зростання на основі використання концепції smart-спеціалізації. Узагальнено наявні підходи до визначення пріоритетних напрямів діяльності малого бізнесу на основі smart-спеціалізації. Обґрунтовано доцільність вибору галузевих пріоритетів регіонального розвитку шляхом розрахунку рангу виду економічної діяльності малого бізнесу за темпом зростання (падіння) певних показників його діяльності за період спостереження. З урахуванням складності та високого ступеня невизначеності регіонального розвитку на тлі повномасштабного вторгнення запропоновано диференціювати підходи до позиціонування головних аспектів smart-спеціалізації у воєнний і поствоєнний періоди. Запропоновано при формуванні напрямів регіональної smart-спеціалізації враховувати виклики різної природи з їх диференціацією за трьома періодами – довоєнним, воєнним і поствоєнним. Зазначено, що в умовах воєнного стану концепція smart-спеціалізації має акцентувати на підтримці критично важливих секторів економіки, забезпеченні енергетичної безпеки та збереженні людського капіталу. Обґрунтовано доцільність у поствоєнному періоді враховувати зсув орієнтирів smart-спеціалізації в бік структурної модернізації економіки, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, модернізації інфраструктури, посилення інтеграційних процесів.

Ключові слова: smart-спеціалізація; регіональний розвиток; пріоритетні види економічної діяльності; поствоєнний період.

Бібл.: 15.

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, головний науковий співробітник відділу промислової політики та енергетичної безпеки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1859367>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Тур Олена Василівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, сектор проблем регіонального розвитку та децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна), доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ellenn@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6229-8605>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/Q-5577-2018>

Белікова Надія Володимирівна – доктор економічних наук, професор, вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна), професор кафедри менеджменту, логістики та інновацій, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: nadezdabelikova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5082-2905>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211268098>

UDC 332.1:338.2

JEL: R13

Kyzym M. O., Tur O. V., Bielikova N. V. The Theoretical Aspects of Regional Development Smart-Specialization

The article is devoted to the generalization of theoretical approaches to regional development smart specialization. The main stages of regional strategies building are analyzed considering smart-specialization requirements. The need to consider modern national and world trends when developing regional development conception is substantiated. It is determined that in modern conditions search of economic activity priority types in regions is an important task in view of the need to form growth points based on the use of the smart specialization conception. Existing approaches to determining the priority areas of small business activity are summarized, considering their importance in the process of determining leading types of activity by means of smart-specialization. The feasibility of choosing sectoral priorities for regional development is substantiated based on calculating the rank of the type of economic activity of small business by the rate of growth (decline) of certain indicators of its activity over the observation period. Considering the complexity and high degree of uncertainty of regional development against the background of the full-scale invasion, it is proposed to differentiate approaches to positioning the main aspects of smart-specialization in the wartime and postwar periods. It is proposed to consider challenges of different nature when forming directions of regional smart specialization, with their differentiation into three periods - pre-war, wartime, and postwar. In conditions of martial law, the conception of smart-specialization should focus on supporting critically important sectors of the economy, ensuring energy security, and preserving human capital. The expediency of considering the shift in the orientations of smart specialization in the postwar period towards structural modernization of the economy, intensification of investment and innovation activities, modernization of infrastructure, and strengthening of integration processes is substantiated.

Keywords: smart-specialization; regional development; priority types of economic activity; postwar period.

Bibl.: 15.

Kyzym Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Chief Research Scientist of the Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor, 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1859367>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Tur Olena V. – PhD (Economics), Senior Research Fellow, Sector of Problems of Regional Development and Decentralization of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor, 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine), Associate Professor of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: ellenn@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6229-8605>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/Q-5577-2018>

Bielikova Nadiia V. – D. Sc. (Economics), Professor, Academic secretary of the Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor, 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine), Professor of the Department of Management, Logistics and Innovation, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: nadezdabelikova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5082-2905>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211268098>

Сучасний етап просторового та соціально-економічного розвитку регіонів України характеризується необхідністю функціонування в надважких, перманентно турбулентних умовах воєнного стану. Ці безпрецедентні виклики призвели до руйнування традиційних господарських зв'язків та критично порушили сталість територіальних систем, актуалізувавши першочергову потребу в докорінній трансформації пара-

дигми регіональної економічної політики. У цьому контексті на перший план висуваються завдання збереження, релокації та відтворення людського капіталу як головного ресурсу, а також концептуальне обґрунтування підвалин для майбутнього комплексного поствоєнного відновлення та модернізації територій.

Ефективним методологічним базисом для такої трансформації є концепція smart-спеціалізації,

що спрямована на зростання інноваційного потенціалу та диверсифікації в країнах Європейського Союзу. Сутність цього підходу полягає в орієнтації не на загальну підтримку галузей, а на зростання унікального інноваційного потенціалу територій через механізм підприємницького відкриття. Це дозволяє на основі взаємодії науки, бізнесу та громадянського суспільства чітко виокремити ті види економічної діяльності та технологічні ніші, які мають високу додану вартість, демонструють реальні можливості для зміцнення позицій певного регіону та здатні системно підвищити його загальну резильєнтність перед майбутніми кризами.

Водночас ретроспективний аналіз свідчить, що головною вадою існуючих засобів формування та імплементації регіональної політики в Україні залишається недостатність урахування індивідуальних особливостей територій, що визначають потенційну можливість побудови засад їхнього сталого функціонування. Тривале ігнорування унікальних просторових активів та структурних відмінностей регіонів нівелює ефективність інвестицій і блокує розвиток внутрішніх джерел зростання. За умов жорстких ресурсних обмежень лінійне копіювання уніфікованих стратегій без прив'язки до локального контексту є неефективним [1; 2].

Саме тому розробка регіональної політики з акцентом на спеціалізації територій, зростанні їх конкурентоспроможності є актуальним сучасним завданням.

Огляд літератури та аналіз попередніх досліджень. Слід підкреслити, що в сучасній науковій літературі існує достатньо широкий діапазон підходів до розуміння сутності поняття «smart-спеціалізація».

Відповідно до директиви Європейського Союзу smart-спеціалізація – це певна інноваційна стратегія, яка спрямована на досягнення конкурентних переваг на основі використання результатів наукових досліджень та інноваційних продуктів у роботі бізнесу з метою відповідності результатів його функціонування сучасним потребам регіону. Таке розуміння smart-спеціалізації передбачає кооперацію роботи підприємницьких структур, органів влади, вищих навчальних закладів та наукових установ [3].

Smart-спеціалізацію також можна розуміти, як напрям діяльності Європейського Союзу, що передбачає активізацію використання можливостей регіонів шляхом стимулювання стейкхолдерів до співпраці з підприємствами для визначення видів економічної діяльності, які мають потенціал щодо формування сфери спеціалізації певної території [4], а також як метод виокремлення сукупності об-

ґрунтованих пріоритетів упровадження інвестицій для зміцнення конкурентних позицій на національному та регіональному рівнях [5].

Також дослідниками smart-спеціалізація визначається як поєднання промислової та інноваційної політики за рахунок державних інвестицій у ті види економічної діяльності регіону, які становлять своєрідні полюси зростання та закладають основи подальшого стабільного розвитку [6].

Дотичним до попередніх підходів є трактування smart-спеціалізації як інструменту посилення інноваційного потенціалу регіону без урахування рівня соціально-економічних показників [7]. У такому контексті smart-спеціалізація виступає засобом підтримки слабких регіонів і подальшого стабільного функціонування розвинених регіонів.

Враховуючи підходи до визначення smart-спеціалізації, її головними індикаторами на рівні регіону можуть бути наявність фінансових, природних, виробничих, наукових, інноваційних і кадрових ресурсів; спроможність до диверсифікації видів економічної діяльності та формування міжгалузевих співробітництва; здатність запровадження публічно-приватного партнерства; позиція регіону на міжнародному та внутрішньому ринках [8; 9].

Таким чином, можна підсумувати, що загалом наукові підходи до сутності smart-спеціалізації передбачають виокремлення регіональних видів економічної діяльності, які мають певний потенціал для підвищення рівня соціально-економічного розвитку за рахунок інвестиційної та інноваційної підтримки.

Мета статті – узагальнення теоретичних підходів до smart-спеціалізації регіонального розвитку з акцентом на сучасних тенденціях та особливостях поствоєнного періоду.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що базується на поєднанні фундаментальних принципів теорії просторової економіки та європейської методології розумної спеціалізації. Для досягнення поставленої мети та розв'язання дослідницьких завдань у роботі було застосовано систему загальнонаукових і специфічних методів, інтегрованих у єдиний дослідницький дизайн.

Результати дослідження. При дослідженні будь-кого процесу слід враховувати сучасні національні та світові тенденції. Наприклад, активізація глобалізації (як провідний міжнародний тренд) і децентралізація влади та модернізація адміністративно-територіального устрою (як національна реалія) обумовили потребу розробки певної концепції регіонального розвитку з такими головними аспектами [10]:

- ✦ збільшення повноважень територіальних громад у визначенні пріоритетів розвитку;
- ✦ залучення стейкхолдерів до співпраці із регіональними та центральними органами влади;
- ✦ активізація співробітництва між приватним і державним секторами економіки;
- ✦ формування дієвих стратегій регіонального розвитку на основі наявних конкурентних позицій;
- ✦ диверсифікація діяльності підприємств та їх об'єднання в інноваційні кластери;
- ✦ запровадження інновацій з метою посилення структурних трансформацій в економіці;
- ✦ співробітництво між підприємницьким сектором і науковими та освітніми установами.

Враховуючи сучасну провідну роль smart-спеціалізації у формуванні регіональних стратегій розвитку, слід зазначити головні етапи, які мають бути передбачені при здійсненні цього процесу [10].

На *початковому етапі* доцільним є аналіз спроможності регіону щодо підвищення економічного потенціалу, виробництва та впровадження інноваційної продукції, а також наявності та ефективності наукових та освітніх установ, які є дослідниками та розробниками новітніх технологій.

Другий етап формування регіональних стратегій покликаний сприяти залученню широкого кола зацікавлених сторін і потенційних споживачів інноваційної продукції до участі в розробці стратегії. Важливою рисою цього етапу має бути аналіз можливості співпраці з іншими регіонами, зокрема підприємницьким сектором.

Третій етап має бути присвячений формулюванню візії розвитку регіону, яка є загальною для всіх стейкхолдерів з метою визначення цілей, зокрема з урахуванням smart-спеціалізації, та методів їх досягнення.

Наступний крок розробки регіональної стратегії передбачає безпосередньо виокремлення пріоритетів розвитку та відбувається за допомогою оцінки таких індикаторів, як наявність ресурсів; можливість диверсифікації різних видів економічної діяльності з метою визначення галузі спеціалізації регіону; вірогідність забезпечення значної концентрації підприємств; показники діяльності суб'єктів господарської діяльності регіону на вітчизняному та міжнародних ринках.

Як *четвертий етап* дослідниками [9; 10] пропонується формування дорожньої карти з метою визначення секторів та видів економічної діяльності відповідно до пріоритетів, обґрунтованих на попередньому етапі; формування механізмів

імплементации стратегії; визначення категорій учасників, зацікавлених у розробці стратегій на основі smart-спеціалізації; вибір критеріїв оцінки результативності заходів стратегії; визначення потенційних джерел фінансування та термінів виконання заходів.

Заключний етап розробки стратегії регіонального розвитку має включати запровадження системи моніторингу та оцінювання на основі контролю за цільовим та ефективним використанням ресурсів і запланованих заходів.

У сучасних умовах визначення пріоритетних видів економічної діяльності в регіонах виступає важливим завданням з огляду на потребу формування точок зростання на основі використання концепції smart-спеціалізації. Виокремлення видів економічної діяльності, галузей, секторів економіки, що можуть бути локомотивом зростання соціально-економічного розвитку регіону, має відбуватися з урахуванням вагомості ролі, яку відіграє малий бізнес у функціонуванні територіальних утворень. Тобто доцільним вбачається аналіз існуючих підходів до визначення пріоритетних напрямів діяльності малого бізнесу, зокрема засобами smart-спеціалізації.

Передусім, слід акцентувати на критеріях надання підтримки підприємствам малого бізнесу, запропонованих Українським фондом підтримки підприємництва. До них належить відповідність виду економічної діяльності суб'єкта малого бізнесу регіональним програмам його розвитку, рівень його впливу на соціально-економічний стан території та конкурентоспроможність продукції. З урахуванням зазначених індикаторів виокремлено такі пріоритетні напрямки підтримки малого бізнесу: аграрно-промисловий комплекс; харчова промисловість; виробництво будівельних матеріалів; житлове та соціальне будівництво; фармацевтична промисловість; побутові послуги [11].

У певних наукових публікаціях як галузеві пріоритети розвитку малого бізнесу в Україні пропонуються сільське господарство, IT-сектор і туристична діяльність [11; 12]. Сутність запропонованих підходів полягає у визначенні максимальних значень показників діяльності малих підприємств у зазначених видах економічної діяльності. Наприклад, сільське господарство пропонується як об'єкт smart-спеціалізації з огляду на найвище значення обсягу реалізованої продукції та кількості малих підприємств. Поряд із цим важливою є спроможність малими аграрними підприємствами вирішення викликів депресивних територій на основі забезпечення додаткових робочих місць та вирішення низки соціальних питань, що актуалізує підтримку саме цього сектора економіки.

Малі підприємств ІТ-галузі можуть бути об'єктами smart-спеціалізації завдяки великому обсягу експорту, значним темпам зростання та збільшення частки у ВВП. Зазначена галузь характеризується високою позицією за обсягом експорту, збільшенням обсягу реалізованої продукції та забезпеченням додаткових робочих місць, що, своєю чергою, сприяє працевлаштуванню в інших секторах економіки [11; 13]. Важливим аргументом доцільності smart-спеціалізації на основі розвитку малого бізнесу в ІТ-сфері є Угода з ЄС про розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в Україні та позиціонування цієї сфери як фактора прискорення зростання економіки. При цьому необхідно підкреслити вагомість підтримки ІТ-сфери у зв'язку з можливими збитками внаслідок відтоку кваліфікованих спеціалістів за кордон.

Щодо туристичної сфери як провідної галузі в рамках регіональної smart-спеціалізації, то при обґрунтуванні необхідності підтримки її розвитку у формі малого бізнесу зазвичай наголошують на врахуванні таких індикаторів, як кількість надзвичайних ситуацій, результативність діяльності державних екстрених служб, надійність транспортної інфраструктури. Проте слід зазначити, що в сучасних умовах військової агресії жоден з регіонів України, навіть порівняно безпечні західні регіони, не може в повному обсязі розвивати саме туристичний напрям. Тобто позиціонування малого бізнесу як об'єкта регіональної smart-спеціалізації у сфері туризму може бути актуальним не раніше настання поствоєнного періоду.

Як зазначалося раніше, концепція smart-спеціалізації містить інноваційну складову, оскільки передбачає максимальне використання новітніх наукових розробок у діяльності, зокрема малого бізнесу. Своєю чергою, сучасні реалії говорять про важливість позиціонування малого інноваційного бізнесу в Україні як ефективного методу комерціалізації інноваційних розробок. На користь цього твердження свідчить практика розвинених країн світу, де розвиток малого бізнесу в регіонах відбувається на основі впровадження результатів наукових досліджень з метою виробництва інноваційної продукції.

Необхідно підкреслити, що традиційні технології здійснення науково-дослідних робіт відповідними підрозділами великих підприємств не є повною мірою результативними з точки зору комерціалізації наукових розробок [9; 10]. Тому малі інноваційні підприємства як напрям smart-спеціалізації потребують формування необхідних умов для розвитку, зокрема на основі ресурсного забезпечення.

У наукових дослідженнях також підкреслюється доцільність розгляду малого бізнесу як методу регіональної диверсифікації, яка має за мету протидію депресивному стану шляхом підтримки малих підприємств тих галузей, які мають потенціал для покращення соціально-економічного розвитку територій. Пріоритетні напрямки підтримки малого бізнесу можуть бути застосовані до територій, що характеризуються депресивними тенденціями розвитку з огляду на проблеми функціонування певних підприємств, що призвело до їх закриття. Зміст зазначених напрямів полягає в такому [12]:

- ✦ участь малих підприємств у модернізації житлово-комунального господарства;
- ✦ зростання частки малого бізнесу у сфері альтернативної енергетики;
- ✦ активізація розвитку сільських територій на основі фермерських господарств;
- ✦ функціонування малих підприємств у транспортно-логістичній сфері.

Таким чином, наявні напрями визначення галузевих пріоритетів розвитку малого бізнесу висувають певні критерії для виокремлення видів економічної діяльності на основі smart-спеціалізації. Слід зазначити, що такі критерії, як відповідність виду економічної діяльності малого підприємства програмам розвитку малого бізнесу та диверсифікація економіки для подолання негативних тенденцій регіонального розвитку, є доцільними та обґрунтованими. Проте не повною мірою враховано є тенденція динаміки індикаторів діяльності малого бізнесу. Тобто визначення засад здійснення smart-спеціалізації має передбачати темпи зміни основних показників функціонування малих підприємств. У зв'язку з цим доцільним вбачається застосування підходу до вибору галузевих пріоритетів регіонального розвитку на основі smart-спеціалізації, який може включати такі основні етапи [12]:

- ✦ визначення цілей smart-спеціалізації на основі виокремлення видів діяльності малих підприємств, які мають потенціал щодо зростання регіонального соціально-економічного розвитку;
- ✦ виокремлення статистичних показників діяльності малого бізнесу для подальшого обґрунтування регіональної smart-спеціалізації (зокрема, кількість суб'єктів малого бізнесу, чисельність найманих працівників, витрати на оплату праці одного найманого працівника, обсяг виробленої продукції, рівень рентабельності та ін.);
- ✦ вибір сукупності видів економічної діяльності для визначення пріоритетів підтримки малого бізнесу;

- ✦ характеристики динаміки розвитку малого бізнесу за кожним видом економічної діяльності на основі кількісних показників;
- ✦ рейтингування видів економічної діяльності за поточним значенням критеріїв та оцінками динаміки розвитку;
- ✦ групування видів економічної діяльності за критерієм наявності обґрунтованих характеристик щодо здійснення smart-спеціалізації (високий, середній і низький рівень критеріїв та оцінки динаміки розвитку).

Отже, на основі узагальнення наявних підходів до визначення регіональної smart-спеціалізації, а також вагомості ролі малого бізнесу у функціонуванні регіону можна зробити висновок про доцільність вибору галузевих пріоритетів регіонального розвитку на основі розрахунку рангу виду економічної діяльності малого бізнесу за темпом зростання (падіння) певних показників його діяльності за період спостереження.

Враховуючи складність і високий ступінь невизначеності регіонального розвитку на тлі повномасштабного вторгнення, доцільним є диференціація підходів до позиціонування головних аспектів smart-спеціалізації у воєнний і поствоєнний періоди. В умовах воєнного стану концепція smart-спеціалізації передбачає акцент на підтримці критично важливих секторів економіки, забезпеченні енергетичної безпеки та збереженні людського капіталу. У поствоєнний період відбувається зсув орієнтирів smart-спеціалізації в бік структурної модернізації економіки, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, модернізації інфраструктури, посилення інтеграційних процесів.

Необхідно додати, що суттєвим фактором, який має враховуватися при формуванні стратегії регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації, є характер і ступінь прояву загроз, однією з яких є безпекові загрози, зокрема загрози воєнних конфліктів. Регіональний розвиток України в умовах військової агресії відбувається під впливом додаткового кола загроз, які є наслідком війни та проблем довоєнного періоду.

Таким чином, при формуванні напрямів регіональної smart-спеціалізації суттєва роль належить врахуванню викликів різної природи з їх диференціацією за трьома періодами – довоєнним, воєнним і поствоєнним. Своєю чергою, у довоєнному періоді серед головних викликів регіонального розвитку можна виокремити такі [14]:

- ✦ проблеми недостатності ресурсів різного походження;
- ✦ економічні, соціальні та екологічні проблеми;

- ✦ недоліки імплементації децентралізаційних процесів;
- ✦ проблеми безпекового характеру.

Якщо говорити про власне воєнний період, то реалії сьогодення свідчать про доцільність окреслення таких основних груп загроз, як:

- ✦ демографічні загрози внаслідок загибелі населення та міграційних процесів;
- ✦ загрози руйнування та пошкодження інфраструктурних об'єктів;
- ✦ негативні тенденції на ринку праці;
- ✦ зниження підприємницьких можливостей;
- ✦ загрози енергетичній безпеці.

Розробка стратегій регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації в поствоєнному періоді має відбуватися з урахуванням накопичених у довоєнному та воєнному періодах проблем, а саме – необхідності відбудови інфраструктури; забезпечення спроможності повернення населення та функціонування бізнесу; розмінування територій; створення механізмів протидії потенційним загрозам (інтеграційні процеси, розвиток військово-промислового комплексу). Тобто в сучасних умовах здійснення smart-спеціалізації регіонів є процесом, дотичним до врахування проблем довоєнного, воєнного та поствоєнного періодів та виокремлення й узагальнення на цій основі класифікації кола загроз регіональному розвитку. Аргументованість такого висновку підкреслюється появою викликів у певному періоді саме внаслідок загострення проблем на попередніх етапах розвитку, що провокує загострення цих проблем у майбутньому.

Запропонований акцент розуміння smart-спеціалізації не містить чіткої комплементарності певної ознаки регіону одному періоду чи одному виду загрози, оскільки посилення викликів довоєнного періоду на тлі повномасштабного вторгнення спричинило активізацію прояву економічних, ресурсних, інституціональних, безпекових проблем. Таким чином, можна акцентувати на доцільності здійснення smart-спеціалізації з урахуванням класифікації регіонів на основі двох груп чинників: по-перше, проблем довоєнного, воєнного та поствоєнного періодів; по-друге, існуючих загроз розвитку регіонів.

Враховуючи особливості регіонального розвитку в різних часових проміжках, обумовлених активізацією, зокрема, безпекових проблем, smart-спеціалізація регіонів має відбуватися з урахуванням викликів соціально-економічного розвитку; демографічної ситуації; масштабів пошкодження та руйнування об'єктів виробничої інфраструктури; стану навколишнього середовища; розташування віднос-

но кордонів з державою-агресором і лінією фронту; тривалості бойових дій, ракетних атак та окупації [14]. Тому концептуальні засади smart-спеціалізації мають трансформуватися з огляду на реальні умови регіонального розвитку. Потреба в забезпеченні основ сталого зростання та зміцнення резильєнтності територіальних одиниць є провідним трендом у будь-який період, проте в умовах активізації загроз це завдання стає вельми актуальним.

Обговорення. Під час війни стратегії регіонального розвитку, засновані на smart-спеціалізації, передбачають адаптацію до викликів безпеки, розвиток оборонно-промислового комплексу, забезпечення енергоефективності, підтримку інфраструктури, допомогу внутрішньо переміщеним особам. Для ефективної реалізації концепції smart-спеціалізації в регіонах необхідно враховувати не лише фінансові, природні, інформаційні ресурси, людський капітал, обмежені у воєнний період, але й технології, які забезпечать безперервний і більш ефективний процес стратегічного розвитку регіонів через активізацію інноваційної діяльності [15].

Слід зазначити, що однією з вагомих вад впровадження smart-спеціалізації на регіональному рівні є недостатність застосування нових технологій державними установами, що є наслідком обмеженості можливостей цифровізації процесів. Наприклад, місцеві органи влади, маючи значний масив інформації, не завжди ефективно використовують її для розвитку співпраці, створення державно-приватних партнерства та розвитку потенційно успішних галузей промисловості або поширення інформації про можливості розвитку.

ВИСНОВКИ

Сучасна концепція регіональної smart-спеціалізації є потужним інструментом забезпечення ефективного використання ресурсів, стимулювання інноваційного розвитку, формування нових полюсів економічного зростання, а також європейської інтеграції. В рамках зазначеної концепції ключовим напрямом розвитку регіонів має бути інноваційна трансформація економіки, коли відбувається перехід регіонів від сировинної моделі до інноваційної, орієнтованої на високотехнологічні виробництва, цифрову економіку та науково-дослідну діяльність. Також характерною ознакою регіонального розвитку за таких умов стає галузева спеціалізація з акцентом на самостійному визначенні пріоритетних видів економічної діяльності з урахуванням потенційних можливостей зростання.

Разом із цим, імплементація smart-спеціалізації передбачає формування інноваційних клас-терів з метою сприяння кооперації бізнесу та науки,

підвищенню конкурентоспроможності, створенню доданої вартості. Важливим компонентом трансформації підходів до розробки стратегій регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації має бути увага до людського капіталу, зокрема повернення трудових мігрантів, розвиток освіти та перекваліфікації, підтримка обдарованої молоді.

Ефективний розвиток на засадах smart-спеціалізації неможливий без активної ролі держави та місцевого самоврядування, що передбачає стратегічне планування регіонального розвитку, координацію співробітництва між владою, бізнесом, наукою та освітою, забезпечення фінансування та створення сприятливого інституційного середовища.

Зростає вагомість здійснення smart-спеціалізації в поствоєнному періоді з огляду на нагальну потребу відновлення всіх сфер регіонального розвитку, що актуалізує врахування загроз різного походження, зокрема воєнних конфліктів, а також проблем, які виникли в період загострення викликів.

Таким чином, незважаючи на перспективність підходу до розвитку на засадах smart-спеціалізації, існують суттєві обмеження щодо її впровадження, які пов'язані зі слабкою інституційною спроможністю, недостатнім рівнем інноваційної культури, ризиками корупції, нестачею інвестицій і безпечною нестабільністю. Проте, у разі ефективного впровадження smart-спеціалізації, можливими є підвищення конкурентоспроможності регіонів, збалансований територіальний розвиток, зростання інвестиційної привабливості.

Розвиток регіонів України в поствоєнний період на засадах smart-спеціалізації є стратегічно важливим напрямом державної політики. Він дозволяє перейти від моделі відбудови до моделі інноваційного зростання, що забезпечує довгострокову економічну стійкість і конкурентоспроможність країни. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text>
2. Guzenko O., Nikolaichuk S., Ivanenko D. Smart specialisation as a basic component of socio-economic development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 5. P. 166–172. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-5-166-172>
3. Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013

- laying down common provisions on the European Regional Development Fund. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj>
4. Смарт-спеціалізація в Україні – якою має бути цільова модель. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-specjalizacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czilova-model/>
 5. Implementing Smart Specialisation: An analysis of practices across Europe. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118729/implementation_examples_final_pubsuby.27.11.2019_vf_online.pdf
 6. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. Київ, 2015. 336 с.
 7. Амоша О., Лях О., Солдак М., Череватський Д. Інституційні детермінанти впровадження концепції смарт-спеціалізації: приклад старопромислових шахтарських регіонів України. *Журнал європейської економіки*. 2018. Т. 17. № 3. С. 310–344. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1341/1327>
 8. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації : монографія / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів, 2022. 424 с.
 9. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3). Luxembourg. 2012. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
 10. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації : наукова доповідь / наук. ред. д. е. н., проф. І. З. Сторонянська. Львів, 2021. 155 с.
 11. Про Український фонд підтримки підприємництва. URL: <http://ufpp.kiev.ua/pidtrimka/>
 12. Tur O., Krasnonosova O., Poliakova O. *Priority Areas of Small Business Development Support in Ukraine. Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels* : Scientific monograph. Part 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 244–263. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-32>
 13. Smart Specialization Platform for industrial modernization. European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/smart-specialisation-platform-industrial-modernisation>
 14. Кизим М. О., Тур О. В. Індикатори сталого розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз. *Бізнес Інформ*. 2025. № 12. С. 130–140. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-130-140>
 15. Olesko N. A. Development of Smart Specialization in the War and Post-War Period. *Таврійський науковий вісник*. 2025. № 4. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2025.4.11>
 - lovykh shakhtarskykh rehioniv Ukrainy [Institutional determinants of smart specialisation concept implementation: the case of old industrial miners' regions of Ukraine]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 17(3): 310–344. <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1341/1327>
 - eur-lex.europa.eu. (2013, December 17). Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj>
 - European Commission. *Smart Specialization Platform for industrial modernization*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/smart-specialisation-platform-industrial-modernisation>
 - Guzenko O., Nikolaichuk S. & Ivanenko D. (2024). Smart specialisation as a basic component of socio-economic development. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(10), 166–172. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-5-166-172>
 - Heitsia V. M. (2015). *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid* [Innovative Ukraine 2020: national report]. Kyiv.
 - industry4ukraine.net. *Smart-spetsializatsiia v Ukraini – yakoiu maie buty tsilova model* [Smart specialisation in Ukraine – what the target model should be]. <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-specjalizacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czilova-model/>
 - Kyzym M. O. & Tur O. V. (2025). Infkatory staloho rozvytku rehioniv v umovakh posylennia bezpekovykh zahroz [Indicators of sustainable development of regions under increasing security threats]. *Biznes Inform*, 12, 130–140. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-130-140>
 - Luxemburg. (2012). *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
 - Olesko N. A. (2025). Development of Smart Specialization in the War and Post-War Period. *Tavriyskyi naukovyi visnyk*, 4, 97–105. <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2025.4.11>
 - publications.jrc.ec.europa.eu. (2019, November 27). Implementing Smart Specialisation: An analysis of practices across Europe. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118729/implementation_examples_final_pubsy.27.11.2019_vf_online.pdf
 - Storonianska I. Z. (2022). *Smart-spetsializatsiia rehioniv Ukrainy: metodolohiia ta prahmatyka realizatsii*: monohrafiia [Smart specialisation of the regions of Ukraine: methodology and pragmatics of implementation: monograph]. Lviv.
 - Storonianska I. Z. (2021). *Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka. Stymuliuvannia rozvytku rehioniv na*

REFERENCES

Amosha O., Liakh O., Soldak M. & Cherevatskyi D. (2018). Instytutsiini determinanty vprovadzhennia kontseptsii smart-spetsializatsii: pryklad staropromys-

zasadakh smart-spetsializatsii: bariery ta mekhanizmy implementatsii: naukova dopovid [Territorial development and regional policy. Stimulating region development based on smart specialisation: barriers and mechanisms of implementation: scientific report]. Lviv.

Tur O., Krasnonosova O. & Poliakova O. (2021). Priority Areas of Small Business Development Support in Ukraine. *Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels*: Scientific monograph. Part 1 (p. 244–263). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-32>

ufpp.kiev.ua. Pro Ukrainnyi fond pidtrymky pidpriemnytstva [About the Ukrainian Fund for Entrepreneurship Support]. <http://ufpp.kiev.ua/pidtrimka/>

zakon.rada.gov.ua. (2014, April 1). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini» vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine" dated April 1, 2014 No. 333-r]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text>

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.05.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 24.05.2026
Оприлюднено / Published: 22.06.2026

УДК 332.1:330.34:338.24

JEL: C43; O18; O33; R11; R58

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-5-246-255>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ТА СУБІНДЕКСІВ У ПРОЦЕСІ ВИМІРЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АДАПТИВНОСТІ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

©2026 СОБОЛЕВА Г. Г., НОЖЕНКО Б. О.

УДК 332.1:330.34:338.24

JEL: C43; O18; O33; R11; R58

Соболева Г. Г., Ноженко Б. О. Формування системи показників та субіндексів у процесі вимірювання регіональної адаптивності в умовах структурних трансформацій

У статті досліджено концептуальне та прикладне обґрунтування оцінювання регіональної адаптивності як ключового чинника забезпечення конкурентоспроможності територій в умовах системних структурних трансформацій. Висвітлено теоретичні засади формування «адаптивного відбитка» територіальної системи в контексті стійкості до зовнішніх шоків, а також окреслено ключові напрями трансформації регіональних економік у відповідь на виклики цифровізації, зміни логістичних ланцюгів та необхідності швидкого технологічного оновлення. Здійснено аналіз сучасних наукових підходів до вимірювання конкурентних переваг, включно з досвідом реалізації вітчизняних проєктів із моніторингу фінансового здоров'я та прозорості муніципалітетів, із фокусом на мобільність факторів виробництва та інноваційну активність. У межах дослідження запропоновано авторську модель інтегрального оцінювання, яка поєднує системний підхід до аналізу регіональних розривів із використанням багаторівневої ієрархічної системи субіндексів: економічної гнучкості, цифрової готовності, соціальної мобільності та інституційної стійкості. Особливу увагу приділено циклічному механізму зворотного зв'язку, який відображає кумулятивний ефект адаптації, де успішне подолання поточних викликів посилює стратегічну позицію регіону в майбутньому. Модель включає використання специфічних індикаторів, таких як релокаційна активність бізнесу та зміна галузевої спеціалізації (КВЕД), що дозволяє ідентифікувати реальну динаміку бізнес-середовища, яка часто залишається поза увагою стандартних статистичних зрізів. Оцінено результати впровадження моделі через розробку логічної схеми трансформації зовнішніх імпульсів у нову якість регіонального розвитку, що ілюструє перехід від статичного опису відмінностей до глибокого аналізу здатності територій до самооновлення. Виявлено ключові детермінанти, що стримують адаптаційні процеси, зокрема технологічні «вузькі місця» та обмеженість інституційного середовища. Аргументовано, що за умови використання запропонованого ієрархічного підходу та постійного моніторингу адаптивної ємності інтегральне оцінювання може стати основою для прийняття ефективних управлінських рішень та формування диференційованих стратегій відновлення регіонів в умовах невизначеності та макроекономічної нестабільності.

Ключові слова: регіональна адаптивність; конкурентоспроможність територій; структурні трансформації; інтегральний індекс; економічна гнучкість; цифрова зрілість; соціальна мобільність; інституційна стійкість; релокація бізнесу; стратегічне управління регіональним розвитком.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 16.

Соболева Ганна Григорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: soboliva.ag@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2375-3665>

Ноженко Богдан Олегович – здобувач, кафедра економіки та маркетингу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: bogdan.nozhenko@wkitb-de.nure.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5111-2490>